

Alltid fleire normer

Refleksjonar kring språknormomgrepet og talemålsgranskinga

Av Endre Brunstad

Innleiing

I løpet av dei siste tiåra har det i humaniora og samfunnsvitskapane skjedd ei viss perspektivforskyving: frå dei store og komplekse systemkategoriane i retning dei fragmenterte subkategoriane, og frå fokus på kollektive handlingsmønster til fokus på individet og individuelle rolleval.

Denne perspektivforskyvinga kan vi òg sjå att i talemålsgranskinga med framveksten av m.a. nettverksanalysar, diskursanalysar og konversasjonsanalysar. Der er komen ei sterkare fokusering på individnivået og på mangfaldet av varietetar, likeins på dei ulike rammefaktorane for språkval (som nettverk, kontekst og type- og rolleforventingar, jf. Hudson 1996: 228f). Biletet av talemålssituasjonen og talemålsutviklinga er dermed vorte meir fragmentert, og har gjort det vanskelegare å halde oppe myten om den einskaplege dialekten, den einskaplege sosiolekten og det einskaplege standardspråket.

Fragmentering og individualisering er merkelappar på meir djupareliggjande tendensar ved utviklinga i urbane, vestlege samfunn kring tusenårsskiftet. Tanken er at individet i større grad er fristilt frå gamle tradisjonar og gamle kollektive band som nasjonen, den sosiale klassen, bygda, familien, grannelaget etc. Den geografiske og sosiale mobiliteten fører til meir individuelle

val av roller og identitetar, og desse rollene og identitetane er i sin tur ustabile, skiftande og mange.

Vi skal likevel ikkje gi slike merkelappar høgare verdi enn dei fortener. For sjølv om det postmoderne individet kan velje mellom temmeleg ulike språkvarietetar og identitetskonstruksjonar, vil åtferd og språkbruk aldri verte "fri": Jamvel dei minste grupper og gruppevarietetar er baserte på ei form for overindividuell styring, ei semje eller ein kontrollmekanisme som gjer det mogleg med samhandling, dvs. *normer*. Utan normer vil det knappast vere råd å ha forventingar om korleis andre vil oppføre seg. Då framstår prinsipielt sett all sosial åtferd og samhandling som uventa og uforståeleg, og den mest banale situasjonen vil innebere ei enorm kognitiv utfordring. Normene skaper eit mentalt fellesskap som gjer det mogleg å kommunisere.

Men på same tid som ein aldri vert fri frå normer, treng ein ikkje å vere lenkja til dei. Normer er menneskeskapte fenomen som det er mogleg å manipulere med, og endre. Dessutan er der alltid *fleire* normer. Skal ein forstå språknormomgrepet, må ein ha rom for nettopp det fleirfaldige – at der finst alternativ, og at dei normene som gjeld i dag, ikkje nødvendigvis vil gjelde i morgon. Denne innsikta dannar utgangspunkt for dei refleksjonane som her skal kome om språknormomgrepet i høve til talemålsgranskinga.

Språknormer og språkbruk

Vi byrjar med det heilt grunnleggjande, nemleg sjølve normomgrepet og normrealisasjonen. 'Norm' er ei samnemning for ulike typar vurderingsgrunnlag og retningslinjer som er med på å rettleie eller styre sosial handling. Det er prinsipielt sett to måtar normer kjem til uttrykk på:

1. *Dei eksplisitt formulerte språknormene* kan vere offisielt kodifiserte og lesast ut av ordbøker eller vedtak i Norsk språkråd. Dei kan òg gjelde anna enn skriftspråket eller standardtalemålet, og kome til uttrykk blant dialektbrukarar. Såleis er det ei normativ ytring på mikronivået når ein lærar på ein barneskule

på Sunnmøre seier til elevane at "Det heiter ikkje tåke, men skodde!".

2. *Dei tause språknormene* refererer på hi sida til intersubjektivt internaliserte haldningar, intuisjonar og forventingar om kva som er korrekt, mogleg og meiningsfull språkbruk. Denne siste normkategorien kan jamførast med det Nils Kr. Sundby (1978) har kalla "internaliserte normer", og det Helge Dyvik (1993) har kalla "empiriske" eller "operative" normer. Det er altså ikkje berre det som står i ordbøker eller i rettskrivingsreglar, som er normer.

Språknormer er altså formulerte eller ikkje-formulerte postulat som fungerer *rettleiande* for språkbruk.

At normene kan rettlei og dermed styre språkbruken, fører oss over til eit anna poeng, nemleg at der er eit prinsipielt skilje mellom språknormer og språkbruk. Normer er *abstrakte fenomen*, dei er førestellingar i hovuda på folk, og eksisterer ikkje som konkrete handlingar eller som "brute facts" – "råfakta" – i John Searle si tyding (jf. *ibid.*, Vannebo 1980: 4). Normene impliserer ei oppfatning om at det ein gjer, skal vere i tråd med indre førestellingar om kva som er rett og gale (jf. Sundby 1974: 17), men det vil ikkje tyde at gjeremåtane svarar 100 % til normene. Regelmessig åtferd kan vere teikn på at normer er internaliserte, men "er" likevel ikkje normene. Eg vil såleis markere avstand til Eric Papazian (1994: 6) som i ein teoretisk artikkel om språknormforskning skriv at "normer er realiteter i atferd". Papazian sin tese er at dersom ein kan lære normer ved å observere åtferd, må normene på ein eller annan måte liggje der. – Kvar skal dei elles liggje? spør han. Esa Itkonen (1978: 125) har også fleire av dei same synspunkta (jamvel om han bruker "rules" der vi talar om "normer"), medan John Lyons (1981: 48) meiner at normer i alle fall er immanente i språklege handlingar.

Poenget her er naturlegvis *ikkje* at språkbruken er irrelevant i normstudiar. Det er for det fyrste uråd å tale om normer utan å take omsyn til det faktum at det finst handling (i dette tilfellet: språkbruk) (jf. Itkonen 1978: 125; 390). Det er vidare klårt at vi til ein viss grad kan avleie språknormer av regelmessig språkbruk, og at språkbruken vil vere med på å reprodusere normer, ettersom

folk lærer gjennom observasjon og deltaking med andre. Og som sosiolingvistikken har vist oss, er der ofte ein skilnad mellom det folk trur dei seier, og det dei faktisk seier [jf. diskusjonen i Trudgill 1972: 184f]). Såleis vil det vere nødvendig å teste det informantar seier om språkbruk, mot faktisk språkbruk. Vi kjem likevel ikkje vekk frå at det i søkinga etter normene ikkje er nok å granske språkbruken gjennom innsamlingar og induktiv tolking av talemålsprøver og tekstkorpora. Ein må også granske dei haldningane og intuisjonane språkbrukarane har om normer og om forventa språkbruk, og "sile" den observerte språkbruken gjennom dei tilbakemeldingane språkbrukarar gir.

Kor "felles" må ei språknorm vere?

For at språknormer skal fungere rettleiande, må dei ha visse sosiale eigenskapar. Det viktigaste stikkordet er i denne samanhengen *intersubjektivitet*.¹ Når normer vert intersubjektive, skjer det ei form for semje og tilpassing: Menneske handlar regelmessig i høve til visse forventingar og handlingsmønster, og normene er grunnlag for kritikk av annleis åtferd. På dette grunnlaget vert det danna kollektive førestellingar om kva som er korrekt og kva som er feil, og desse førestellingane er med på å styre språkbruken. Dermed kan ein òg, som Renate Bartsch i *Norms of Language* (1987), seie at normene er vortne til sosiale realitetar:

The contents of norms achieve intersubjectivity in what I call 'the social reality of norms'. This is a network of observable regularities in human behaviour, namely of regularities on the level of exemplifying the contents of norms in our natural and

¹ Vi kan skilje mellom ulike former for intersubjektivitet. *Primær intersubjektivitet* refererer til fellesskap mellom dei ein konkret møter på gruppenivået; ein orienterer seg mot det same. *Sekundær intersubjektivitet* har med fellesskapet i det større samfunnet å gjere; ein meiner og trur det same. (I tillegg vert det stundom referert til *tertiær intersubjektivitet*, som er på eit metaplan, gjennom refleksjonen kring det faktum at andre reflekterer over intersubjektivitet. Her kjem parodien og manipuleringa med språknormer inn.)

social surroundings, and on the regularities on higher (meta-) levels of behaviour as we find them in acts of criticizing and correcting lower-level behaviour, as well as in acts of formulating and codifying norm contents. This objectivity and intersubjectivity of norms make it possible for the individual to build up (subjective) norm concepts in such a way that he and others can think of them as objectively and intersubjectively valid. Although norm concepts are in our heads, so to speak, they are intersubjective thanks to their social reality. (Bartsch 1987: xiv)

Kor *felles* må så ei språknorm vere for å kunne kallast intersubjektiv?

I den funksjonalistiske Praha-skulen argumenterte ein for at det eksisterer *éi* norm for dialektar, sosiolektar, o.l., men ikkje for *språket*; det er i staden oppbygd av ulike lag som har sine eigne normer (jf. Bartsch 1987: 157). I moderne sosiolingvistik vil ein derimot seie at også dialektar har ulike normer som kan stå i delvis motstrid til kvarandre, og at normene på alle måtar er kontekstbundne og situasjonelle. På den måten vert både "språk" og "språknormer" nokså vide kategoriar, og folk kan knytast saman til språksamfunn, jamvel om det kan eksistere ulike og jamvel motstridande språknormer.

Subnormer og ungdomsspråk

Ut frå Hudson (1996: 22f) vert alle språk manifesterte som *varietetar*, som t.d. standardspråk, dialekt, ideolekt, sosiolekt, slang, stilregister etc. Kvar av desse varietetane har eit sett av normer som er med på å bringe språkbrukarane saman og skilje dei frå andre. Språknormer innanfor eitt normdomene kan dermed vere ukorrekte innanfor eit anna (t.d. er skarre-*r* "ukorrekt" i visse dialektar med rulle-*r*). Samtidig kan dei ulike normdomena inngå i eit hierarkisk system, ein taksonomi, der nokre domene får høgare status enn andre, og det kan danne grunnlag for påverknad frå høgprestisjenormer til lågprestisjenormer. Dette kan gjelde mellom ulike dialektar (og føre til at rulle-*r* vert avløyst av skarre-*r*), mellom standardspråk og dialekt, mellom ulike aldersgrupper, og mellom ulike subgrupper og subnormer.

Subgrupper og subnormer er granska mellom anna av Bent Preisler i ei nyss utkomen bok, *Danskerne og det engelske sprog* (1999).² Preisler kjem der med ein kvalitativ studie av representantar frå fem subkulturar, "hip-hop", "computere", "rockmusikk", "dødsmetal" og "amatørradio", og viser korleis bruken av engelsk (i form av lån, kodeskifte, kodeblanding etc.) går inn som viktige element i gruppenorma. Gjennom denne studien synleggjer han mangfaldet mellom fleire normer og grupper, samtidig som han får fram at det innanfor subgruppene åt dei som stundom vert stempla som "normavvikarar", faktisk finst svært snevre og strenge normer, ikkje minst når det gjeld språk:

Sproglig korrekthet bliver med andre ord i sig selv et spørgsmål om 'korrekt' i modsætning til 'forkert' *subkulturadfærd* – hvis man ikke behersker de sproglige stilmarkører, får man 'det forkærte ud af det [...] (Preisler 1999: 232).

Jamvel om ideologien forfektar individualitet, er praksisen altså prega av eit påfallande sterkt normpress og av språkleg disiplinering. Den kollektive disiplineringa og det generelle hierarkisystemet (basert på kompetanse i hip-hop, dataprogram etc.) gjer at stil- og språknormer vert konstituerande for gruppa som heilskap: Utan desse kan ein knapt nok tale om noka gruppe. Sidan subkulturane har stor allmenn prestisje blant ungdom, og sidan engelskpresset "ovenfra" (dvs. frå skuleverk, media, statsapparat etc.) fell saman med engelskpåverknaden "nedenfra", er det ifylgje Preisler mykje som tyder på at engelskbruken hos ungdomane i subkulturane vil påverke allmennspråket ein god del framover (s. 231f). At det hierarkiske systemet i subgruppene verkar til å fokusere det kollektive aspektet, er med på å forsterke normspreiinga. Dette er det ifylgje Preisler lite storsamfunnet kan gjere noko med, og han jamfører utviklinga med "naturlove" og "tyngdekraften" (s. 240).

² Preisler forstår subkulturar som praksismåtar og åtferdssystem der utøvarane oppnår status fyrst og fremst gjennom tileigninga av åtferdssystemet (s. 231).

Det snevre utvalet åt Preisler gjer det likevel svært problematisk å seie noko generelt om kor vidt språknormene frå subgruppene vil spreie seg utover resten av det danske språksamfunnet.³ (At t.d. kvinnedominerte subgrupper og jenter generelt skal ha mindre å seie for den allmenne språkutviklinga, vert ståande att som ein lite diskutert påstand.) Hovudverdien ved Preislers studie ligg såleis ikkje å åskodeleggjere framtidig påverknad frå engelsk, men i sjølve gruppestudien, dvs. ved å seie noko om korleis språknormer vert konstituerte og haldne ved like innanfor nokre subgrupper.

Preislers studie illustrerer samtidig ei oppfatning som vi ofte finn i sosiolingvistikken, nemleg at det er dei unge som er språkinnovatørar (jf. s. 233), og at uttaleformer som utviklar seg blant ungdom, kjem til å spreie seg, og verte morgondagens "vanlege" former. Denne oppfatninga kjem òg fram i prosjektskissa for TEIN-prosjektet (s. 10). Tesen er der at ved å studere ungdomsspråket, kan få eit bilete av framtidsspråket. For mange av uttaleformene, t.d. overgangen frå *kj*-lyd til *sj*-lyd i ord som *kjole*, er nok dét truleg tilfellet. Men som m.a. Frans Gregersen (1999: 65f) og Unn Røyneland (1999: 115) har peikt på (med støtte i Chambers 1995), er det ikkje sikkert at utviklinga vil gå så eintydig føre seg. For ungdomsformer kan forbli nettopp ungdomsformer; når ungdomen er 30 år, klipper håret og får seg ein jobb, kan også den individuelle språkføringa endre seg, og verte meir tilpassa dei "vaksne" normene. Dessutan kjem det allmennlingvistiske poenget om at mange alternativformer forblir alternative over ganske lang tid (jf. Gregersen 1999: 68).

³ Utvalet åt Preisler er snevert med fåe representantar frå kvar gruppe, t.d. fem unge gitar på eit datatreff, ein utøvar av daudmetallmusikk, ein utøvar av rockmusikk etc., i tillegg fokuserer han på subgrupper for gitar (jentene er der stort sett "hang-outs").

Individuelle normer

At det er så vanskeleg å gi noko klårt svar på kor "felles" normer må vere, kjem også av det individuelle aspektet, knytt til *internaliseringa* av normene.

Nemninga 'internalisering' viser til ein psykologisk prosess der einskildindividet får ei spesiell og nær tilknytning til normene: Normene vert noko som finst "inne i" ein person, som ein del av det mentale skjemaet. Nils Kr. Sundby har i si juridiske doktoravhandling *Om normer* (1974: 125) trekt dette poenget så langt at han opererer med individuelle normer (t.d. personlege moralnormer). Det individuelle kan kanskje verke uinteressant for oss: Den rolla normene spelar i høve til språket er jo basert på den kollektiv basisen dei har; dette har ikkje minst Wittgenstein drøfta grundig i *Philosophische Untersuchungen*. På den andre sida: Normer er ikkje uavhengige objekt som svevar for seg sjølve i det ytre rommet, og dei styrer heller ikkje menneska mekanisk utanfrå; ein må sjølv gå gjennom ein aktiv prosess for å tileigne seg normene. Sundby (1974: 12f) er inne på dette poenget i det han kallar "opplevelsesmodellen" av normer. Han viser her til fenomenologane for å kritisere den altfor utvendige normoppfatninga:

Fenomenologene har – med rette etter min mening – kritisert de normteoretiske tilnæringsmåter som lar normene fremtre som noe rent ytre, elementer i et slags eget normativt univers som ubønnhørlig styrer det enkelte menneske utenfra.

(s. 13)

Ut frå eit slikt perspektiv, og ut frå det prinsippet at individ kan internalisere normer på ulik måte, kan ei interesse for individnivået vere med på fokusere på normvariasjon, og vurdere normvariasjon som noko positivt.

Meininga her er ikkje å gli over i ei postmoderne individualisering. Sjølv om einskildindividet opplever språkbruk og språknormer subjektivt (slik desse opptrer for honom eller henne), spelar kjennskapen til institusjonelle fakta som t.d. språkreglar ei avgjerande rolle for at språkbruken skal gi mening – som språk-

bruk (jf. Sundby 1974: 13). Der er altså tale om *både* ei individuell og ei sosial side. Individ kan velje mellom ulike normer, men vel likevel innanfor ein kontekst som er sosialt styrt.

Kombinasjonen av dei sosiale og dei individuelle sidene kjem fram i fleire sosiolingvistiske arbeid. Det gjeld t.d. Brit Mæhlum si doktoravhandling *Dialektal sosialisering* (1992), som handlar om språklege strategiar og val blant barn og ungdom i Longyerbyen på Svalbard. Mæhlum fokuserer på einskildpersonar og deira subjektive grunnar til å velje den eine eller den andre "strategien". På denne måten får ho fram andre normforklårande faktorar enn kva som er tilfellet i dei tradisjonelle sosiolingvistiske analysane av korrelasjonen mellom språk og sosiale einingar (som kjønn, sosial lag, alder etc.). Det vert samstundes klart at kjennskapen til konteksten er viktig, og at den er med på å konstituere vala mellom dei ulike språkstrategiane (som er mellom å snakke nordnorsk, austnorsk, dialekten etter foreldra eller interdialektalt ["blandingsdialekt"]).

Også Helge Omdal si doktoravhandling *Med språket på flyttefot* (1994) er relevant å trekkje inn i denne samanhengen.

Gunnstein Akselberg har i si doktoravhandling *Ein fenomenologisk dekonstruksjon av det labov-milroyske paradigmet i sosiolingvistikken* (1995) kritisert måten ein i sosiolingvistikken har framstelt formidlinga av normer frå samfunnet til den einskilde språkbrukaren på (s. 66–67). Etter hans syn har verken William Labov eller Lesley Milroy og James Milroy har gått inn på korleis språkbrukarane sjølve tolkar og konstituerer livsverda si; dei personlege opplevingane av tilhørsle, identitet etc. kjem ikkje fram. Utfordringa vert så å få operasjonalisert dei fenomenologiske sidene av normtileigninga, og setje desse inn i ein korrelasjonsorientert sosiolingvistisk analyse.⁴

⁴ Akselberg vil take med dei individuelle personane sine opplevingar gjennom å bruke Pierre Bourdieu sitt felt-omgrep, og kombinere det med Thomas Luckmann sitt omgrep "Parallelaktion", ut frå tesen om at "mennesket sine 'aksjonar', dvs. handlingar, medvitne og umedvitne, konkrete og abstrakte, er indirekte uttrykk for dei fenomenologiske 'aksjonane'" [72]. (Sjølve analysen i Akselbergs doktoravhandling er derimot meir kvantitativ og makroorientert. Dette treng likevel ikkje å

Vi registrerer her ei nyorientering der normvariasjon og individuell normtileigning vert tillagt større vekt. Men framleis er det inga einsidig individualisering; det er individet i samspel med samfunnet som står i fokus.

Ei interessant perspektivering av samspelet mellom individ og samfunn vert gitt av Robert Le Page og Andrée Tabouret-Keller i *Acts of Identity* (1985). Dei ser på skaping av språknormer som eit resultat av identitetsakter, og hevdar at bakom aktene ligg ynsket om gruppeidentitet; ynsket om å likne på og å kunne sosialisere seg inn i sosiale grupper. For å oppnå det, handlar folk i høve til tilbakemeldingar frå dei som ein vil identifisere seg med (som "acts of identity"). Som Le Page og Tabouret-Keller understrekar, har verken gruppa eller språket nokon eksistens i "seg sjølv", det er gjennom samhandlinga at grupper og språk vert til og får mening. Men ved at det faktisk går føre seg ei samhandling, vil det òg skje at normene vert meir fokuserte, og at eit snevrare normtilfang vert gjeldande for ei større og større gruppe av folke-setnaden.

Dette samspelet på mikronivået finn vi òg attspegla i talemålsforskning basert på akkomodasjonsteorien (jf. Auer og Hinskens 1996). Hypotesen er der at normendringar skjer som resultat av tilpassingar i den direkte språkkontakten med andre folk. Samspelet og den språklege tilpassinga på mikronivået vil, ifylgje hypotesen, kunne skape normendringar som så igjen vil forplante seg vidare oppover i andre normdomene.

Kritikk av normomgrepet

I den marxistiske kritikken av funksjonalistisk sosiologi er normer gjerne sedde på som tilslørande for reelle motsetnader i samfunnet; normer vert ei symbolsk-kulturell legitimering for undertrykking. Ei for stor vektlegging av dei integrerande sidene ved normer kan vere med på å gi eit harmonibilete av samfunnet, og

innebere ei motsetning: Akselberg er fyrst og fremst ute etter å *dekonstruere* det han kallar "det labov-milroyske paradigmet", ikkje å gjere ein mikroanalyse på individnivået.)

halde oppe ein konsensusideologi. Sosiolingvistikken er blitt kritisert for å vidareføre ein slik konsensusideologi, basert på funksjonalistisk sosiologi (jf. Akselberg 1995: 76).

Der er fleire døme frå t.d. tysk og dansk skule som viser at talemålsstandardisering i skulen kan gjere at barn vert usikre på sitt eige talemål, noko som kan føre til passivitet, og til at læraren oppfattar elevane som fagleg svake (jf. Wiggen 1979b: 88f; Kristiansen 1990). Normforskning som nøyer seg med å registrere og definere normer, dvs. som ikkje er problematiserande, kan gi inntrykk av normene berre "er" slik, som naturfenomen, og at det er uråd å forandre dei eller skape rom for større variasjon. Ei slik normforskning kan i seg sjølv fungere normativt (jf. Gloy 1993). Eg støttar her kritikken som har kome frå m.a. den tyske normteoretikaren Klaus Gloy (1993) og fleire norske språkforskarar (Helge Sandøy, Lars S. Vikør, Geirr Wiggen m.fl.).

Ved å få fram det samansette, individuelle og prosessuelle ved normene, kan ein også synleggjere at normene ikkje er definerte ein gong for alle.

Eit anna omgrep som ligg nær språknormomgrepet, er *språkhaldningar*. Som normfenomen vert språk og språkvarietetar tillagde verdiar, og det er ut frå desse verdiane det vert skapt språkhaldningar. I så måte kan språkhaldningar sjåast på som aspekt ved normene. Dersom vi så skal skilje skarpare mellom språkhaldningar og språknormer (noko det ikkje alltid vert gjort), kan vi seie at språkhaldningane går meir på det affektive. Slik Ajzen (1998) definerer språkhaldningar, er det tale om noko positivt eller negativt: "a disposition to respond favourable or unfavourable to an object, person, institution or event". Haldningsomgrepet vert dermed også meir snevert: Medan normene både kan konstituere og regulere språkbruken, er språkhaldningane meir å forstå som kombinasjonen av meningar, kjensler og åtferd ein har i høve til språkbruk. I tillegg refererer haldningar til noko meir konstant: Ein sogndøl kan ha gjennomført positive haldningar til sogndalsdialekten, medan normene i høve til dialekten i større grad kan ymse, alt etter situasjonen og varierande realisasjon av dialekten.

Sluttmerknader

Føremålet med denne artikkelen har vore å kome med nokre refleksjonar kring språknormomgrepet, og sjå omgrepet i høve til språkbruk, variasjon og individualitet. Problemfeltet er enormt, og det har her berre vore mogleg å take opp ein del avgrensa sider. Vonleg vil TEIN-prosjektet også kome med teoretiske bidrag som kan gi auka kunnskap og refleksjon kring allmenne sider ved språknormomgrepet.

Tittelen på artikkelen er inspirert av Ragnar Hovland sin romantittel *Alltid fleire dagar* (1979). I ei av forteljingane i denne romanen går det ikkje så bra for karane. Dei får seg ikkje dame, vert for fulle, dummar seg ut, og dett i snøen. Men ein av personane veit råd: Når det går som verst, kjem han med livsvisdomen om at "Sjølvs om det gjekk til helvete" i dag, så kjem det etterpå alltid fleire dagar.

På same måten er det med språk: Der vil alltid vere *fleire* språknormer. Språknormene er mangfaldige, dei er heile tida i endring, og vi er sjølve med på å endre dei. Denne innsikta peikar tilbake på eit pluralistisk normsyn, og kan vere god å ha med seg for den som meiner at folk skal ha det mest mogleg fritt i språkvegen. "Mest mogleg fritt" vil likevel ikkje seie "heilt" fritt. For normer kjem ein seg aldri vekk ifrå. Å seie at ein er "imot normer" fordi normer er udemokratiske og verkar undertrykkjande, gir etter mitt syn lita meining: Ein kan vere imot *visse* normer, men ikkje normer "i seg sjølv". Så verkar det heller ikkje som om folk er ute etter å vere "normlause". Det ser vi mellom anna gjennom skapinga av nye subgruppenormer; også individualistisk-orientert ungdom har ein grunnleggjande trong til nærleik og identifikasjon med andre. Dersom vi så tenkjer oss at gruppetilhørsla og identitetsbanda er langt meir skiftande no enn for berre 10 år sidan, vil det vere nok å gjere for dei som skal granske talemålsnormer i åra framover.

Litteratur

- Ajzen, Jicek. 1988. *Attitudes, Personality and Behaviour*. Milton Keynes: Open University Press.
- Akselberg, Gunnstein. 1995. Fenomenologisk dekonstruksjon av det labov-milroyske paradigmet i sosiolingvistikken. Ein analyse av sosiolingvistiske tilhøve i Voss kommune. Upublisert dr.art.-avhandling ved HF-fakultetet, Universitetet i Bergen. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Auer, Peter og Frans Hinskens. 1996. The convergence and divergence of dialects in Europe. New and not so new developments in an old area. *Sociolinguistica* 10, 1-25.
- Bartsch, Renate. 1987. *Norms of language*. London: Longman.
- Dyvik, Helge 1993. Normbegreper, systembegreper og individueringen av norske skriftspråk. I Blaauw, Knud og Helge Nordahl (red.). *Standardspråk og dialekt*, 159-174. Bergen-Oslo: Bergen Riksmålsforening og Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur.
- Chambers, J. K. 1995. *Sociolinguistic Theory*. Linguistic Variation and its Social Significance. Oxford: Blackwell.
- Gloy, Klaus. 1993. Sprachnormforschung in der Sachgasse? Überlegungen zu Renate Bartsch, Sprachnormen: Theorie und Praxis. *Beiträge zur Geschichte der Deutschen Sprache und Literatur*, 30-65.
- Gregersen, Frans. 1999. Om teori og teorier i det norske talemålsprosjekt. *Målbryting* 2, 41-75.
- Hovland, Ragnar. 1979. *Alltid flere dagar*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Hudson, R. A. 1996. *Sociolinguistics*. 2. opplag. Cambridge: Cambridge University Press.
- Itkonen, Esa. 1978. *Grammatical Theory and Metascience*. Amsterdam Studies in the Theory and History of Linguistic Sciences, serie IV. *Current Issues in Linguistic Theory*. Amsterdam: Benjamins.
- Kristiansen, Tore. 1990. *Udtalenormering i skolen*. Skidtse af en ideologisk bastion. København: Gyldendal.
- Lyons, John. 1981. *Semantics 1-2*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Milroy, James og Lesley. 1985. *Authority in Language*. Oxford: Blackwell.

- Mæhlum, Brit. 1992. *Dialektal sosialisering (1992). En studie av barn og ungdoms språklige strategier i Longyearbyen på Svalbard.* Oslo : Novus forlag.
- Omdal, Helge. 1994. *Med språket på flyttefot. Språkvariasjon og språkstrategier blant setesdølar i Kristiansand. Doktoravhandling.* Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för nordiska språk.
- Papazian, Eric. 1994. Er det normativt å beskrive et normalmål? Om grensa mellom språkvitenskap og språkpolitikk. *Norskraft* 82, 1–35.
- Røyneland, Unn. 1999. Språkleg regionalisering på Røros og Tynset. *Målbryting* 2, 98–119.
- Schnelle, H. 1976. Empirische und transzendente Sprachgemeinschaften. I Apel, K-O. (red.). *Sprachpragmatik und Philosophie*, 394–440. Frankfurt: Suhrkamp.
- Searle, John. 1990. *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Sundby, Nils Kristian. 1978. *Om normer.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Vannebo, Kjell Ivar. 1980. Om språkvitenskapens norm-begrep. *Tijdschrift voor Skandinavistiek* 1, 3–22.
- Wiggen, Geirr. 1979. Dialektbruk i morsmålsundervisninga, særlig den første lese- og skriveopplæringa. I Kleiven, Jo (red.). *Språk og samfunn*, 65–121. Oslo: UniPax.